

Posterserie over Plato's meesterwerk De Republiek (Politeia)

Scroll omlaag voor de posters

© Frederik Boven, 2014 (www.frederikboven.nl)

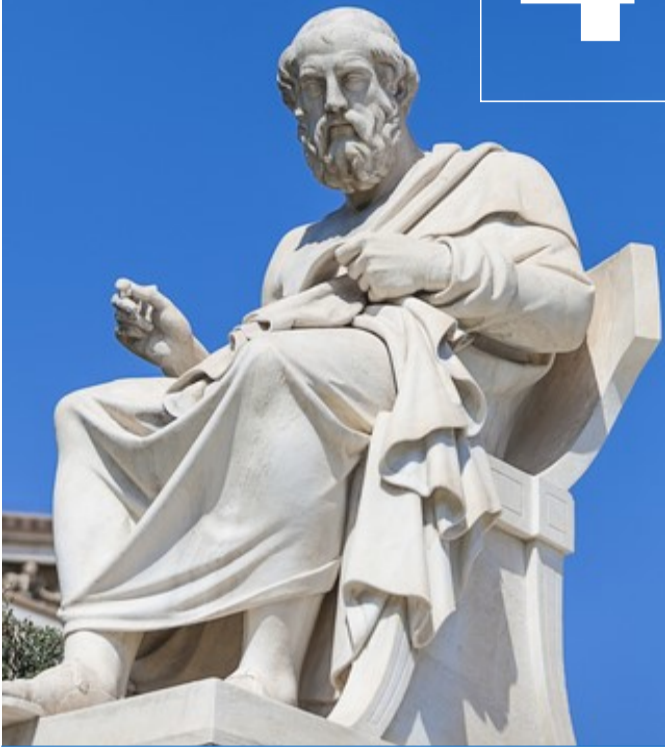
De posters zijn te gebruiken onder creative commons licentie *Naamsvermelding-NietCommercieel-GelijkDelen*.

Zie <http://creativecommons.nl>

De posters zijn ontworpen om uit te printen op A3- of A2-formaat. Eventueel kunnen ze ook op A4-formaat gebundeld worden tot een boekje.

4

redenen om kennis te maken met De Republiek van Plato

- 1 Het is het meesterwerk van de grote filosoof Plato, waarin zijn beroemde **grotvergelijking** staat.
- 2 Het laat zien hoe je, in plaats van dwang, woorden en beelden kunt gebruiken om **leiding te geven**.
- 3 Het is in het Westen de eerste systematische tekst over **politiek**, met grote invloed op latere denkers in Europa en Amerika.
- 4 Het is een klassiek voorbeeld van hoe een **leerproces** verloopt.

De auteur

Plato heette eigenlijk Aristocles. Hij kwam uit een adellijke en invloedrijke familie. Hij woonde in de Griekse stad **Athene**. Plato heeft meer dan 30 dialogen op zijn naam staan. **De Republiek** is zijn op één na langste dialoog.

Hoe lang geleden werd Plato geboren?

Het verhaal

Socrates wandelt **Athene** uit, samen met zijn leerling Glaucon. Ze dalen af naar **De Piraeus**, het havengebied. Daar raken ze in gesprek over rechtvaardigheid, met nog vier mensen. Gaandeweg wordt Glaucon door Socrates ingewijd in de filosofie.

De stijl

Teksten van Plato hebben meer weg van een roman dan van een tekstboek. Plato beschrijft levendige personages. Zij praten veel, maar doen ook dingen, zoals lopen. Elke dialoog speelt zich af in een concrete ruimtelijke en sociale omgeving.

Socrates is de ik-persoon. Plato geeft niet zijn eigen mening, maar laat diverse personages aan het woord

een concrete plek: de haven van Athene

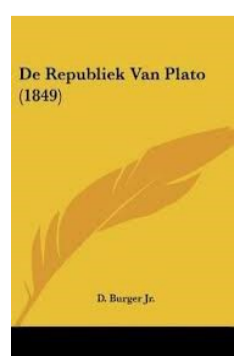
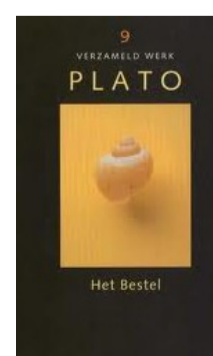
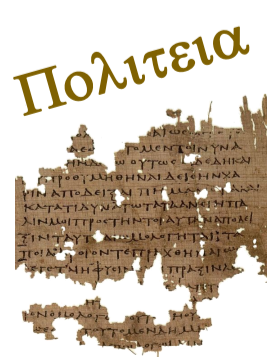
“Gisteren **daalde ik af** naar de **Piraeus** om de godin te aanbidden, samen met **Glaucon, de zoon van Aristos...**”

Plato beschrijft niet alleen abstracte ideeën maar ook fysieke handelingen zoals lopen

een levensecht personage, gebaseerd op één van Plato's broers

De titel

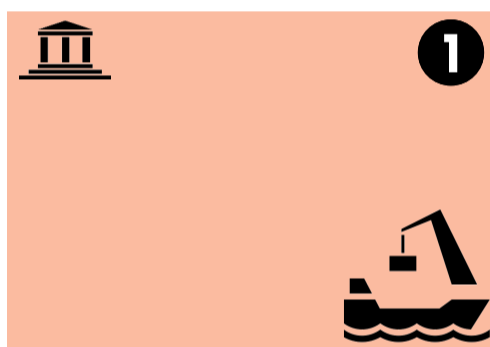
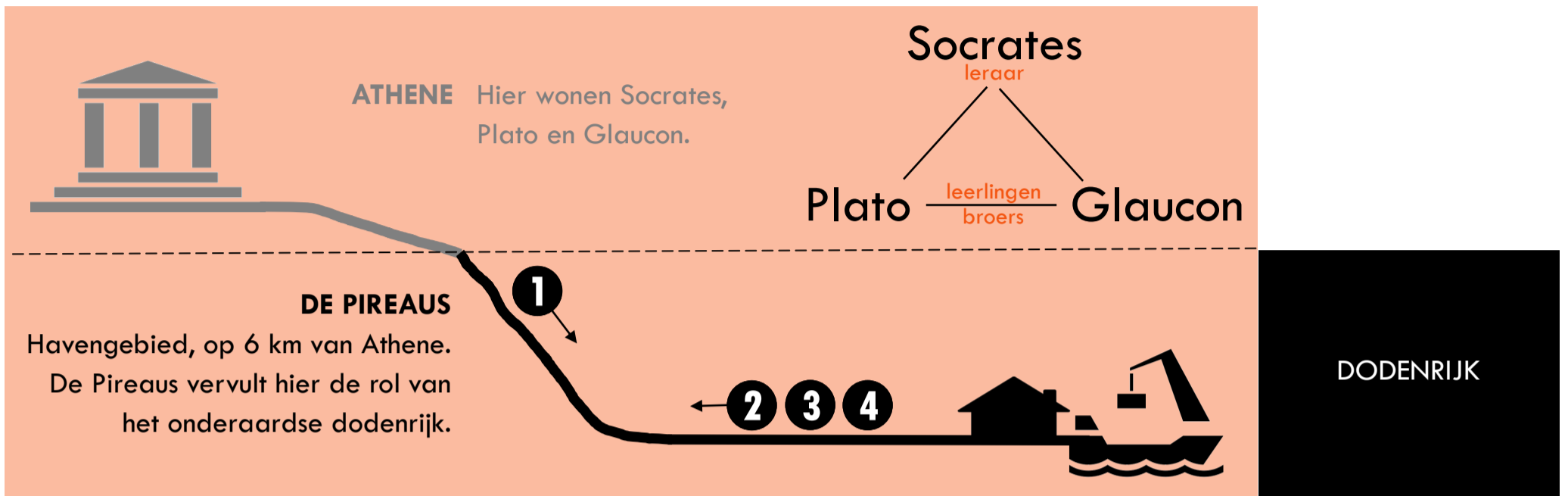
De Republiek is een latere Latijnse titel. De Griekse titel was **Politeia**. Dat is: de organisatie of ordening van de staat. Nederlandse vertalingen hebben daarom verschillende titels, zoals **Het Bestel**, **De Republiek**, en **De (ideale) staat**.

De openingsscène: de Pireaus

Wat is het centrale probleem in De Republiek? Socrates probeerde jonge mensen op te leiden als filosoof. Plato vergelijkt die opleiding met een reis naar een hoger gelegen punt.

Socrates moet laten zien dat hij (1) dat hogere punt kan vinden en (2) dat hij iemand daarheen kan leiden. Ook moet hij (3) mensen die de weg omhoog belemmeren overwinnen.

1

Socrates en Glaucon lopen van Athene naar de Pireaus. Zij bezoeken er een festival ter ere van een nieuwe godin: Bendis. Daarna besluiten ze terug te gaan naar Athene.

2

Polemarchos houdt hen tegen, met een gezelschap. Hij wil hen dwingen te blijven. "Blijf, of bewijs dat je sterker bent", zegt hij tegen Socrates. Maar die laat zich niet dwingen.

3

Socrates wil geen dwang gebruiken. Hij probeert de anderen ervan te overtuigen weg te gaan.

Naar wie zullen ze luisteren? Wie is de beste leider?

4

Het conflict tussen Socrates en Polemarchos staat voor een conflict tussen filosofie en macht. Als Socrates wil leiden moet hij dit conflict oplossen. Maar is het wel op te lossen?

Volgens sommige kenners vergelijkt Plato de Pireaus met de onderwereld. Drie aanwijzingen ondersteunen die lezing van De Republiek:

Aanwijzing 1: Als Plato beschrijft dat Socrates en Glaucon "afdalend" naar de Pireaus gebruikt hij precies hetzelfde woord als Homerus gebruikte voor Odysseus' afdaling naar het dodenrijk.

Aanwijzing 2: De Godin Bendis hoorde bij het dodenrijk. In sommige Griekse mythen begeleidde zij zielen naar het dodenrijk.

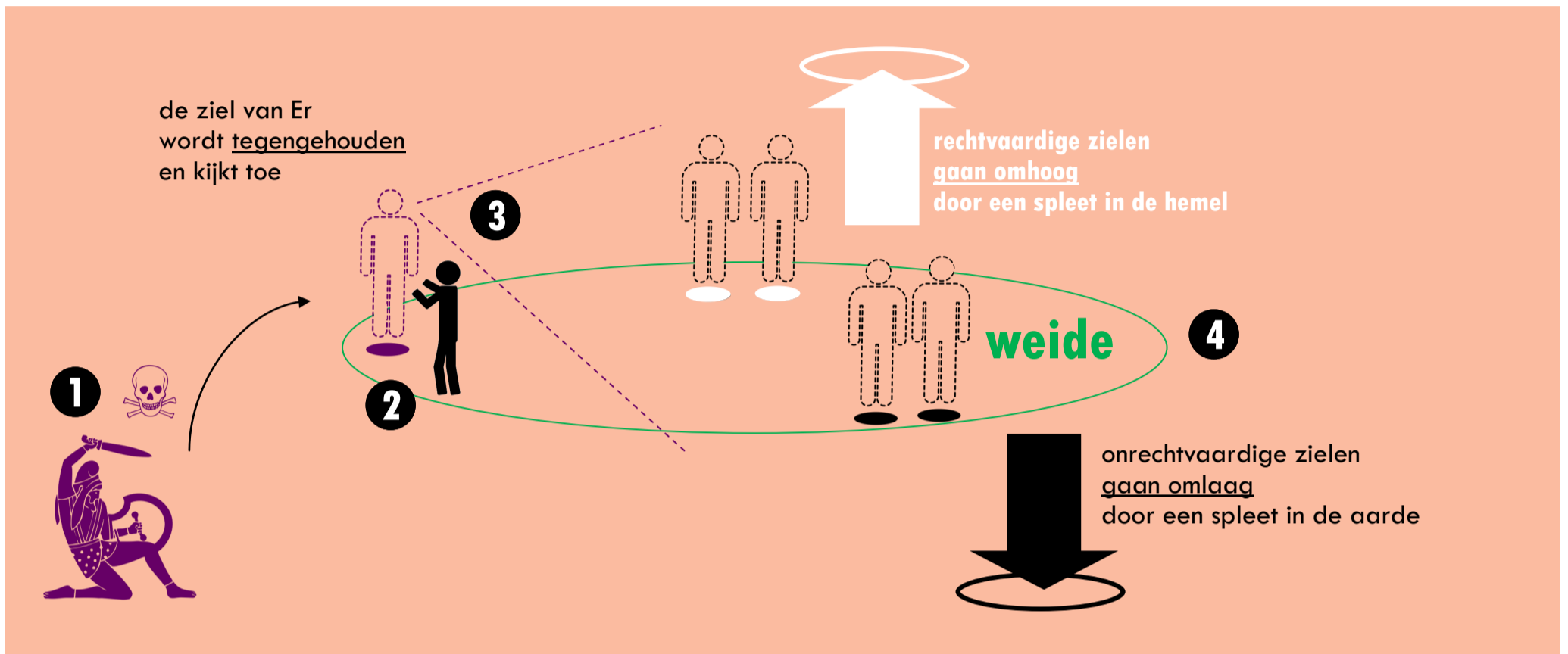
Aanwijzing 3: Helden die afdaalden naar het dodenrijk werden op de terugweg tegengehouden door de waakhond Cerberus. Socrates wordt ook tegengehouden.

De slotscène: de mythe van Er

Het slot van van De Republiek is de mythe van Er. Hierin sterft Er, een soldaat, op het slagveld. Zijn ziel verlaat zijn lichaam en maakt een reis naar een schouwspel dat lijkt op een festival.

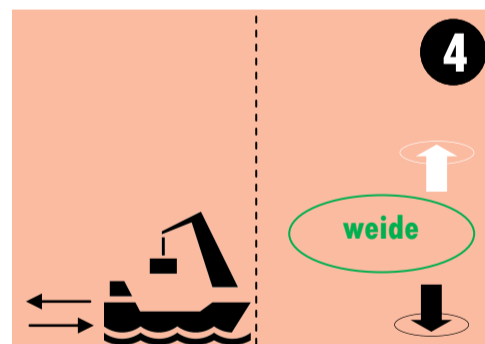
Er zijn verschillende parallellen te trekken tussen de openingsscene en de slotscene. Maar er zijn ook verschillen. De mythe van Er introduceert twee nieuwe elementen.

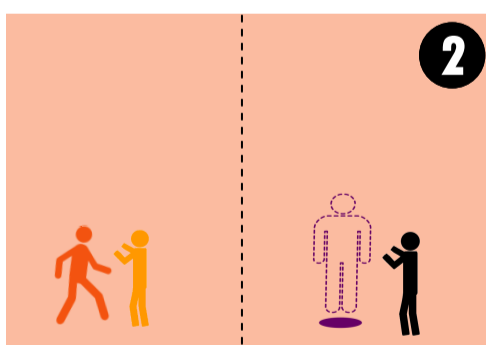
4 parallellen tussen de begincène en de slotscène:

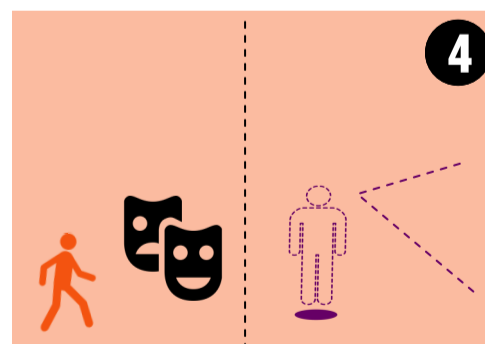
1 In de slotscene sterft Er op het slagveld. De openingsscene speelt zich ook af in een context van **oorlog**. De haven was de bron van de militaire macht van Athene.

4 Net als de haven is de weide een plaats van **komen en gaan**. De ziel van Er kijkt toe hoe andere zielen komen en gaan door spleten in de aarde en de hemel.

2 Er sterft en zijn ziel verlaat zijn lichaam. Net als Socrates in de Pireaus wordt de ziel van Er **tegengehouden**. Hij mag niet verder reizen, maar moet blijven, op een weide.

4 Op de weide bekijkt de ziel van Er een schouwspel dat lijkt op een publiek **festival**. Socrates daalde af naar de Pireaus om een festival te bekijken.

1 verschil tussen de begincène en de slotscène:

Nieuw is dat in de mythe van Er het komen en gaan van de zielen **wetmatig** verloopt. Het komen en gaan van zielen verloopt volgens een vaste cyclus.

De beweging van de zielen verloopt volgens de wet van de **rechtvaardigheid**: rechtvaardige zielen gaan omhoog en onrechtvaardige zielen gaan omlaag.

In het huis van Kephalos

Socrates is op bezoek bij Kephalos en zijn zoon Polermarchos. Vader en zoon praten in clichés: ze praten na wat ze geleerd hebben. Dat maakt hen volgers in plaats van leiders.

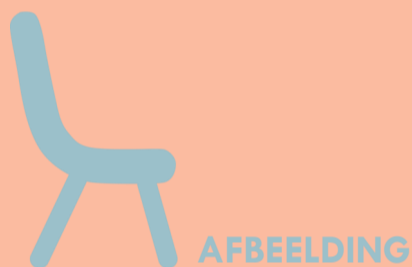
Om inzicht te hebben in wat een stoel is, moet je de ene Vorm zien waar de diverse fysieke stoelen op gebaseerd zijn. Deze Vorm is niet door mensen gemaakt.

Fysieke stoelen zijn belichamingen van de ene Vorm, die je kunt waarnemen met je zintuigen. Een voorwerp maak je door het origineel te imiteren of na te bootsen.

Een tekening, schaduw of spiegelbeeld is een imitatie van een fysieke stoel, die op zijn beurt een imitatie is van de ene Vorm. Een tekening is dus dubbel onecht.

Plato heeft geen bezwaar tegen het didactische gebruik van beelden. Door afbeeldingen te gebruiken komt degene die kennis heeft van het origineel hen tegemoet die deze kennis niet hebben. Ideeën nabootsen is niet erg zolang je ze actief eigen maakt.

Plato waarschuwt wel tegen stoppen en blijven hangen op het niveau van afbeeldingen, zonder hogerop te komen.

Eigen inzicht

Traditionele kennis

Filosofie

Traditionele kennis

Kennis

Rolmodel

Kephalos praat de traditionele dichters na. Als Socrates hem aan het denken wil zetten klampt hij zich vast aan de gewoonten van zijn voorouders. Uiteindelijk loopt hij zelfs weg. Kephalos imiteert zijn voorgangers op een passieve wijze, zonder zelf na te denken.

Polemarchos is de erfgenaam van Kephalos, zowel qua bezit als qua ideeën. Maar in tegenstelling tot zijn vader is hij geïnteresseerd in filosofie. In reactie op Socrates verwerpt hij de ideeën van zijn vader. Hij doet actief mee in de filosofische discussie die ontstaat.

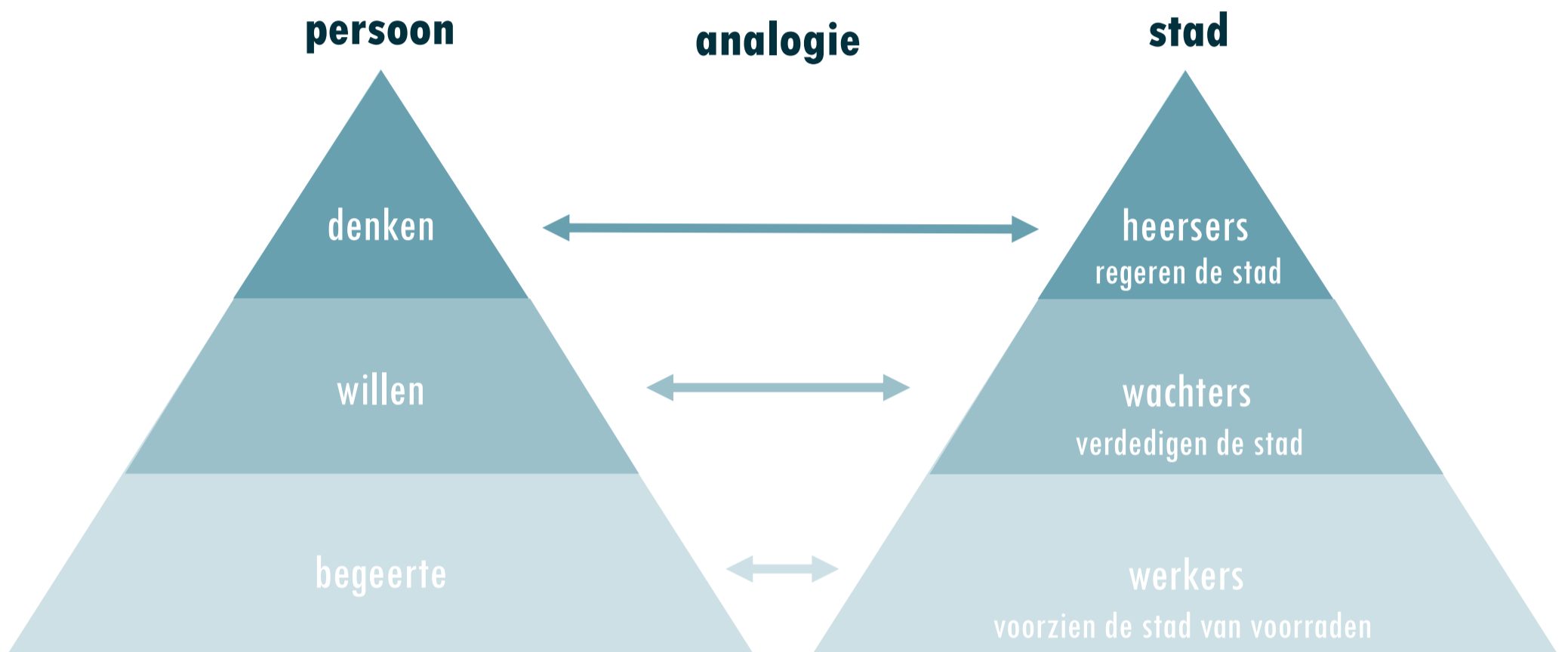
Plato gebruikte ook beelden om uit te leggen wat hij bedoelt, maar hij deed dit om didactische redenen.

Plato gaf zijn eigen mening niet direct weer, maar gebruikte de dialoogvorm. De lezer wordt daardoor gedwongen zelf na te denken. Wie van de personages volg je na?

Wat is rechtvaardigheid?

Tijdens het gesprek in het huis van Cephalos geeft Socrates zijn visie op rechtvaardigheid. Hij verdeelt de vraag wat rechtvaardigheid is in twee delen. Rechtvaardigheid is een eigenschap (1) van personen en (2) van de stad als geheel.

Socrates stelt voor om eerst te onderzoeken wat rechtvaardigheid in de stad is en daarna wat rechtvaardigheid in een persoon betekent. Hij ziet een analogie tussen een persoon en de stad: ze hebben drie vergelijkbare delen.

rechtvaardigheid in een persoon is dat elk onderdeel van zijn psyche alleen datgene doet wat erbij past

rechtvaardigheid in de stad is dat elke persoon alleen die taak uitoefent die bij hem past

Plato = Socrates ?

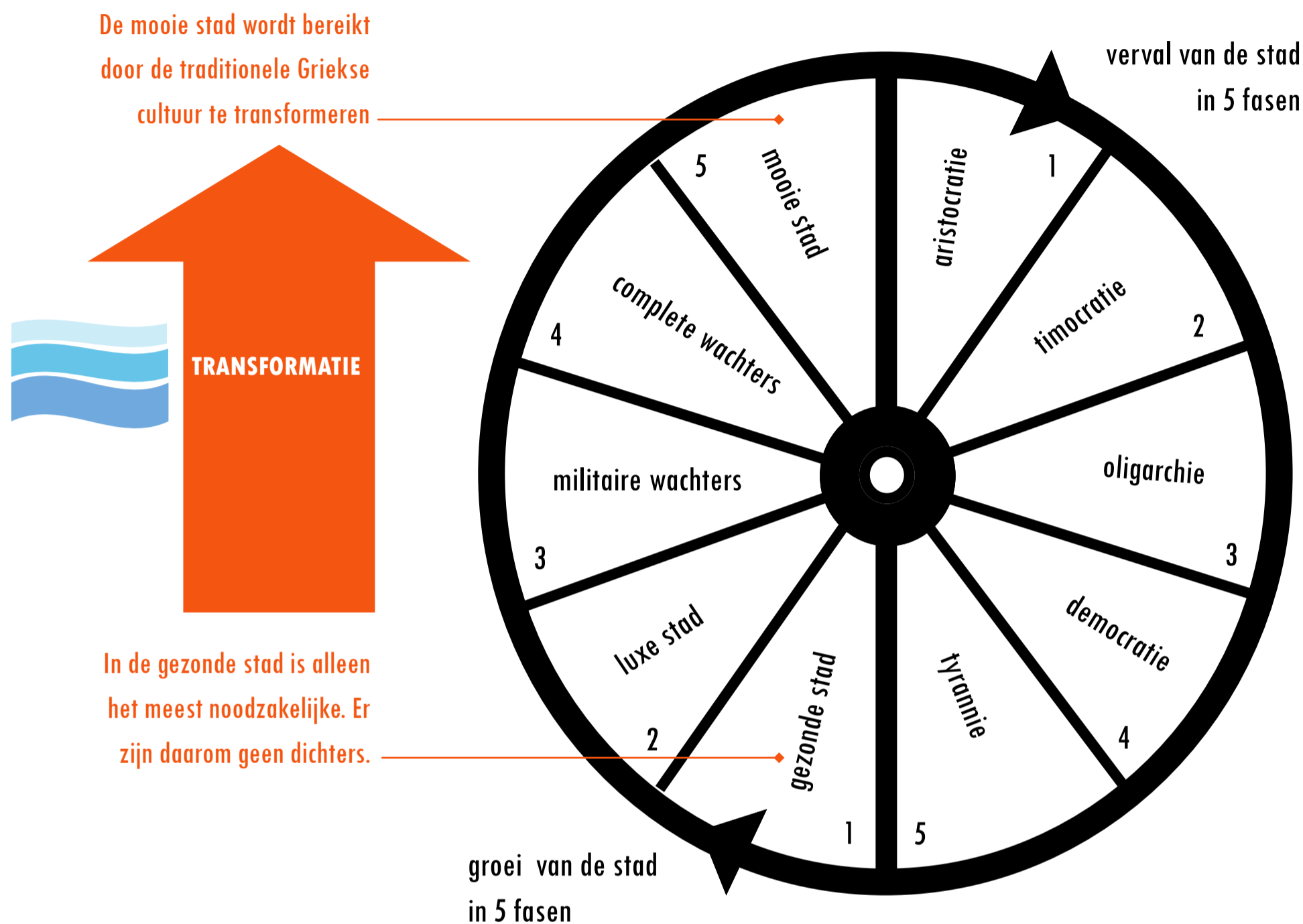
Is de Socrates' visie op rechtvaardigheid ook de visie van Plato? De experts zijn het hier niet over eens. Volgens sommigen is het personage van Socrates inderdaad een spreekbuis van Plato.

Volgens anderen heeft Plato zelf nog een andere visie op rechtvaardigheid. Bijvoorbeeld dat je afstand moet nemen om inzicht op te doen, maar tijdig moet terugkeren om onrecht tegen te gaan.

De groei van de stad

Tijdens het gesprek in het huis van Kephalos ontwikkelt de stad zich in 5 fasen. Daarbij wordt

de traditionele cultuur getransformeerd. Het verval van de stad verloopt ook in 5 fasen.

Eerste golf: mannen en vrouwen
bekleden dezelfde functies.

Tweede golf: politieke controle
van de voortplanting.

Derde golf: filosofen (die hartstocht hebben)
regeren de stad.

Plato gebruikt een klassieke metafoor: Socrates moet om bij de mooie stad te komen door drie golven zwemmen.

Dit beeld komt bijvoorbeeld ook voor in Homerus' gedicht *De Odyssee*.

Het beeld van de drie golven wordt hier getransformeerd in drie voorstellen om de 'Eros' (seks en hartstocht) van burgers beheersen. Als dit de voorwaarde is voor een rechtvaardige stad, is die dan wel zo ideaal?

Het verval van de stad

In het huis van Kephalos praat Socrates met Glaucon en Adeimantus. Ze willen niet zomaar afgaan op wat ze geleerd hebben. De broers onderzoeken zelf hoe een stad in verval raakt.

Evenals de groei van de stad verloopt het verval van de stad in 5 fasen. Volgens Socrates leidt elke fase tot de volgende. Democratie leidt volgens hem tot tirannie.

de stad wordt bestuurd door de meeste bekwame inwoners

Aristocratie

de stad wordt bestuurd door militairen

Timocratie

de stad wordt bestuurd door de rijkste inwoners

Oligarchie

de stad wordt bestuurd door het volk

een democratie laat alle ruimte aan Eros (sex, verlangens, hartstocht)

- + positief hieraan is dat het leidt tot een grote diversiteit alle inwoners kunnen verlangens volgen, ook filosofen
- negatief hieraan is dat het uiteindelijk leidt tot tirannie doordat er een demagoog opstaat die het volk bespeelt

Democratie

de stad wordt bestuurd door een tiran

- negatief is dat de macht van de tiran geen mate kent zijn Eros wordt niet begrenst door wetten of gewoonten

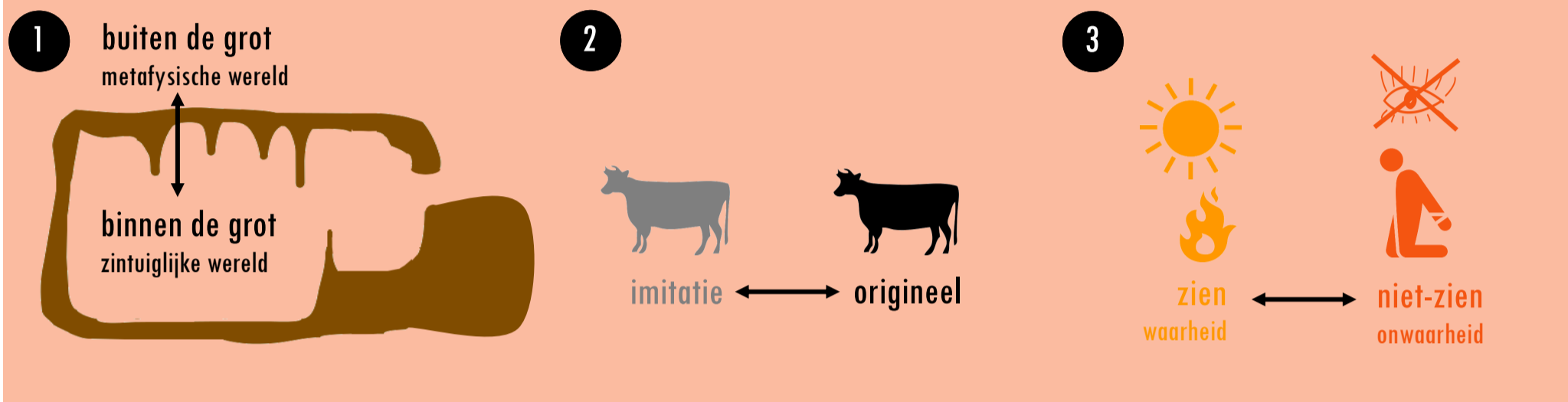
Tirannie

De grotvergelijking

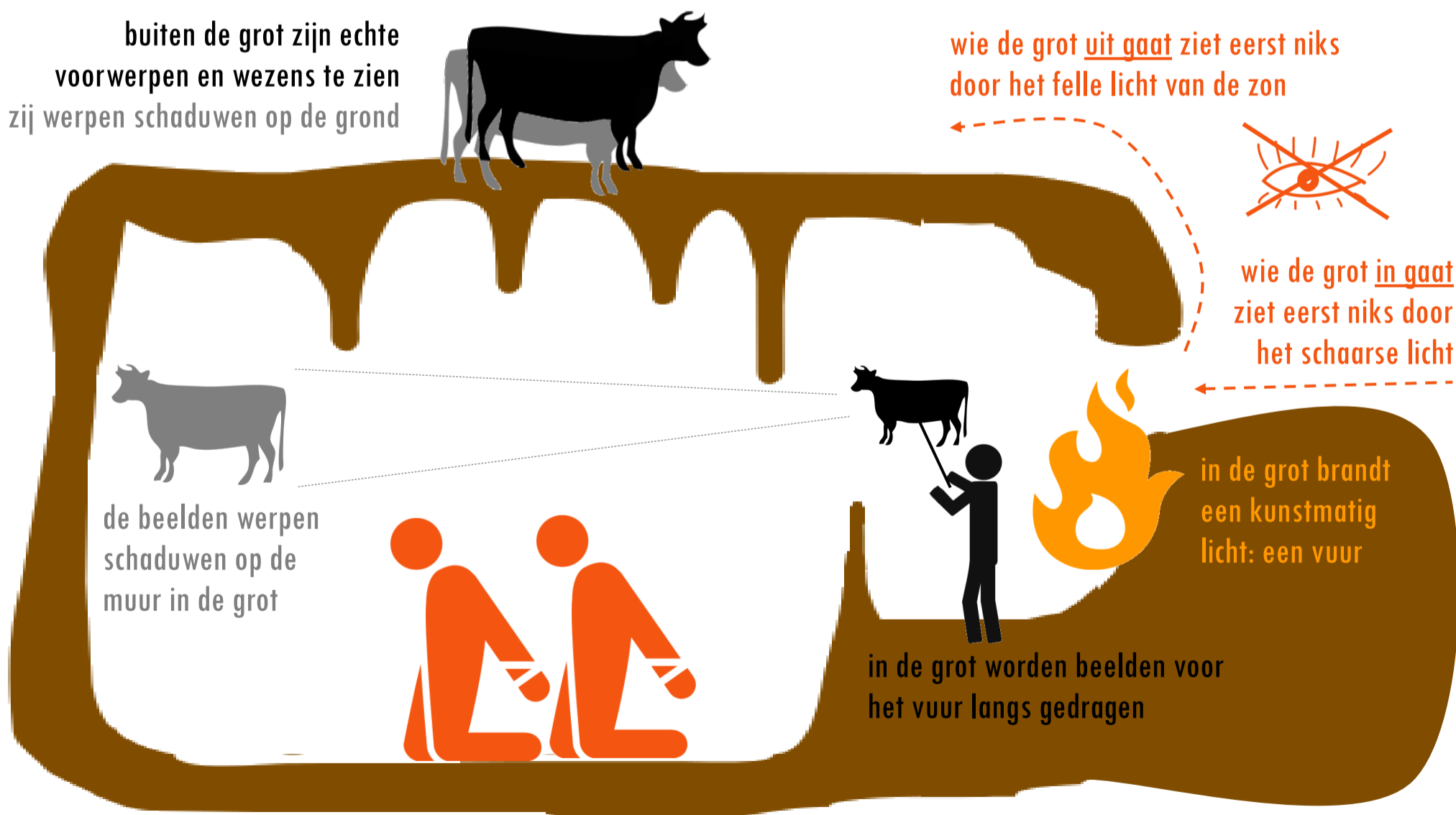
In zijn grotvergelijking speelt Plato met drie verschillende tegenstellingen. Ten eerste de tegenstelling tussen binnen de grot en buiten de grot. Ten tweede de tegenstelling tussen schaduwen en echte voorwerpen.

Ten derde de tegenstelling tussen niet-zien en zien. Om te zien heb je een lichtbron nodig. Maar als je nog niet aan het licht gewend bent, word je er juist door verblind.

Drie tegenstellingen:

buiten de grot brandt een
natuurlijk licht: de zon

in de grot zitten gevangen vastgebonden
ze kunnen alleen voor zich uit kijken
het vuur en de voorwerpen achter hen
kunnen ze niet zien

De vergelijking van de zon

Voordat hij de grotvergelijking vertelt, vergelijkt Socrates het goede met de zon.

Zoals je zonder het licht van de zon niets kunt zien, zo kun je niets weten zonder het goede.

ideeën 'zie' je met het 'oog' van de ziel

HET GOEDE

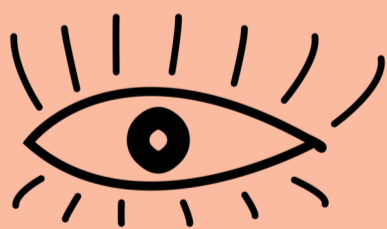
zonder het goede is
geen kennis mogelijk

idee

metafysische
wereld
buiten de grot

zoals je voorwerpen ziet met je ogen

zonder (zon)licht kun je
geen voorwerpen zien

voorwerp

zintuiglijke
wereld
binnen de grot

De verdeelde lijn

Socrates vergelijkt het menselijke kenvermogen met een lijn, die in vier gedeelten is opgedeeld. Bovenaan vind je de meeste heldere vorm van denken, onderaan de minst heldere.

Bovenaan vind je de dingen die volgens Plato het meest werkelijk zijn, onderaan de dingen die volgens Plato illusies zijn. Kun je deze vier delen terugvinden in de grotvergelijking?

